

GÜRCİSTAN

KAHA ŞENGELİA

VakıfBank Kültür Yayınları: 0371

Tarih: 099

GÜRCİSTAN

İMPARATORLUKLAR ARASINDA BİR TARİH

KAHA ŞENGELIA

Özgün adı

საქართველოს ისტორია უძველესი
დროიდან თანამედროვეობის ჩათვლით
(SAKARTVELOS ISTORIA UDZVELESİ DROIDAN
MODERNOBIS CHATVLIT)

Türkçesi

Harun Çimke

Yayın Danışmanı

Ekrem Demirli

Proje Editörü ve Son Okuma

Dr. Mehmet Yılmaz Akbulut

Kitap Editörü

Gökhan Şanlı

Ketevan Kobuladze

Kapak ve Sayfa Uygulama

Faruk Özcan

Kapak Görseli

Kayserili Aziz Mammes'i (Mamas, Mammias,
Mammet) bir aslan üzerinde gösteren Gürcü
tondosu (yaklaşık 1000), Kuyumculuk ve Metal
Oymacılığı Müzesi, St. Petersburg.

VakıfBank Kültür Yayınları

İnkılap Mahallesi

Dr. Adnan Büyükdeniz Caddesi

No:7/A1 – Kat 13

34768 Ümraniye / İstanbul

Telefon: 0 216 285 9571

www.vbky.com.tr - info@vbky.com.tr

Sertifika No: 40141

© Vakıf Pazarlama San. ve Tic. A.Ş., 2025

ISBN 978-625-6647-25-1

*Kitabın Türkçe yayın hakları VakıfBank Kültür
Yayınları'na aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek
şartıyla yapılacak sınırlı alıntılar dışında, yayıncının
yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik
araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve mali
hakları saklıdır.*

Baskı

Mega Basım Yayın San. ve Tic. A.Ş.

Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1

Baha İş Merkezi A Blok Kat: 2

34310 Haramidere, Avcılar / İstanbul

Tel: 0 212 412 1700

www.mega.com.tr - info@mega.com.tr

Sertifika No: 44452

1. Baskı: Mayıs 2025

GÜRCİSTAN
İMPARATORLUKLAR ARASINDA
BİR TARİH
KAHA ŞENGELİA

TÜRKÇESİ
HARUN ÇİMKE

KAHA ŞENGELÍA

Tarihi, gazeteci, finansçı ve uluslararası yönetim uzmanıdır. Tiflis Devlet Üniversitesi, Saratov Devlet Üniversitesi (Rusya Federasyonu), Hartford Üniversitesi (ABD) ve St. Mary's Üniversitesinde (Kanada) eğitim alarak lisans, yüksek lisans ve doktora dereceleri kazanmıştır. 2000-2002 yıllarında Kafkas İşletme Fakültesi Dekanı; 2002-2004'te ise Tiflis Belediyesinde sosyal işlerden sorumlu başkan yardımcısı olarak görev yapan Şengelia, 2004-2008'de Gürcistan Parlamentosu milletvekilliği, parlamentonun dış ilişkiler komisyonu başkan yardımcılığı ve eğitim, bilim, spor ve kültür komitesi başkan yardımcılığı vazifelerinde bulundu. Yazarın Tao-Klarceti anıtları üzerine yayımlandığı başlıca çalışmaları: *Tao-Klarceti Anıtlarının İncelenmesi*, Tiflis, 2005; *Tao-Klarceti Epigrafi İncelemesi*, 2005; *Şatberdi Manastırı Tanımlama, Araştırma Perspektifleri*, 2006 (Eş yazar); *Tao-Klarceti*, 2007 (Eş yazar); *Tao-Klarceti Anıtları*, 2008; *1918-1921 Yılları Arası Demokrat Gürcistan Cumhuriyeti Hakkında (Peter Skinner'ın Kitabı Göre 1918-1921 Yıllarında Gürcistan - Georgia - The Land Below The Caucasus)*, 2018 (Eş yazar). Şu an, Kafkas Üniversitesi (CU), Uluslararası Karadeniz Üniversitesi (IBSU) rektörü olan Şengelia, Uluslararası Üniversite Başkanları Birliği (IAUP) başkanlığı, Karadeniz Havzası Üniversiteler Birliği (BSUN) yürütme konseyi üyeliği, Avrupa Kamu Hukuku Örgütü (EPLO) yönetim kurulu üyeliği, Avrupa Hukuk ve Kamu Yönetimi Okulu yönetim kurulu üyeliği (ELGS), Birleşik Dünya Kolejleri (WUC) yönetim kurulu üyeliği, Gürcistan Yüksek Öğrenim Kurumları Yetkilendirme Konseyi başkanlığı görevlerini de yürütmektedir. Fransız dili ve medeniyetinin tanıtımına yapmış olduğu katkılardan dolayı Fransız hükûmeti tarafından ödüllendirilen Şengelia, *Dünya Sanat ve Bilim Akademisi* üyeliğine seçilmiştir. Aynı zamanda Tallinn Teknoloji Üniversitesi (Estonya), Yukarı Avusturya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi (Avusturya), Guadalajara Üniversitesi (Meksika), Oberlin Üniversitesi (Japonya), Johannesburg Üniversitesi (Güney Afrika) ve Akhaltsikhe Devlet Üniversitesinin (Gürcistan) fahri doktorası ödülüne layık görülen yazar, aynı zamanda Gürcistan Cumhurbaşkanlığı devlet nişanı sahibidir. Fotoğrafçılık sanatıyla ilgilenen Şengelia; İngilizce, Rusça, Fransızca ve Türkçe bilmektedir. Şengelia, evli ve üç çocuk sahibidir.

HARUN ÇİMKE

1977'de Sivas'ta doğdu. Gürcistan Kutaisi Akaki Tsereteli Devlet Üniversitesi Gürcü Dili Edebiyatı ve Türk Dili Öğretmenliği Bölümünden 2001'de mezun oldu. Aynı üniversitenin Gürcü Dili Edebiyatı Bölümünde doktora tezini 2010'da savundu. Gürcistan'da Gürcü dili üzerine doktora yapan ilk Türk doktora öğrencisidir. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Gürcü Dili ve Edebiyatı kurucu bölüm başkanlığı (2012-2016) ve 2012-2021 yılları arasında bu bölümde öğretim üyeliği yaptı. 2021 yılında Gürcistan Kutaisi Akaki Tsereteli ve Gori Devlet üniversitelerinde Gürcü Dili Bölümünde davetli öğretim üyesi olarak faaliyetlerine devam etmiş, 2022 yılında Kutaisi Akaki Tsereteli Devlet Üniversitesi Beşeri Bilimler Fakültesi Gürcü Dili Filolojisi Bölümüne doçent olarak atanmıştır. Çimke, Gürcü dili ve edebiyatı alanındaki üstün katkıları dolayısıyla Gürcistan Telavi Devlet Üniversitesi tarafından fahri doktora (2012); Gori Üniversitesi tarafından Yakob Gogebaşvili madalyasıyla (2017) ve fahri doktora ödülüyle (2019) taltif edilmiştir.

İÇİNDEKİLER

Önsöz	11
Editörlerin Önsözü	13

GİRİŞ

1	Gürcistan'ın Coğrafi Konumu, Doğal Çevresi ve Nüfusu	15
2	Ana Hatlarıyla Coğrafi-Tarihî Bir Bakış	16
3	Temel Tarihî Kaynaklar	18
4	Gürcü Tarih yazımının Sorunları	22
5	Gürcülerin Etnogenezi: Dünya Dilleri Arasında Gürcücenin Yeri	26

I. BÖLÜM

İLK ÇAĞDAN HRİSTİYANLIĞIN KABULÜNE KADAR GÜRCİSTAN TARİHİ

1	Gürcistan Topraklarında Yaşamış İlk İnsanlar	33
2	Antik Gürcü Krallıkları – Diaohi ve Kolhis	39
3	Kolheti (Egrisi) Krallığının Kuruluşu	44
4	Kartli (İberya) Krallığının Kuruluşu, Kral Parnavaz Dönemi	48
5	Pompey'in Gürcistan (Kafkasya) Seferi	53
6	Kartli Krallığı (MS. 1-2. Yüzyıl)	57
7	Batı Gürcistan'da Roma Hâkimiyeti ve Aniket İsyanı	61
8	Gürcü Pagan Panteonu (Tapınağı)	62
9	Gürcistan'ın Kadim Şehirleri	64

II. BÖLÜM

HRİSTİYANLIĞIN KABULÜNDEN GÜRCİSTAN'IN BİRLEŞMESİNE

1	Hristiyanlık ve Hristiyanlığın Gürcistan'da Resmî Din Olarak İlanı	71
2	4. Yüzyılda Kartli Krallığı ve Sâsânî Devleti	76
3	4-5. Yüzyıllarda Egrisi (Lazika) ve Bizans İmparatorluğu	78
4	Kral Vahtang Gorgasali, Devlet ve Kilise Politikası	79
5	Kartli'de Krallığa Son Verilmesi, 6. Yüzyılda Sâsânî Hâkimiyeti	84
6	6. Yüzyılda Egrisi Krallığındaki Büyük Savaşlar	85
7	Sâsânîlerin Kartli'den Çıkarılması ve 6. Yüzyılda Feodal Krallığın Kurulması	89

8	İmparator Herakleios Döneminde Gürcistan'a Hazar Akınları	93
9	Arapların Gürcistan ile İlk Temasları	95
10	Mervan Bin Muhammed Gürcistan'da	100
11	Kral Nerse Dönemi ve Abo Tbileli	101
12	8. Yüzyılın Sonu ve 9. Yüzyılın Başlarında Yeni Gürcü Krallığının ve Samtavroluğunun Kurulması	102
13	Hilafet Yönetiminin Son Bulması	104
14	8. ve 10. Yüzyıllarda Feodal İlişkilerin Güçlendirilmesi	107
15	4-10. Yüzyıllarda Gürcü Kültürü	109

III . BÖLÜM

BİRLEŞİK GÜRCÜ FEODAL MONARŞİSİ

1	Kral Davit Kuropalatis	119
2	Kral III. Bagrat, Birleşik Gürcü Feodal Monarşisinin İnşası: Kral I. Giorgi	121
3	Kral IV. Bagrat ve 11. Yüzyılda Gürcistan-Bizans İlişkileri	127
4	Selçuklu Seferleri	131
5	Kral II. Giorgi ve Büyük Türk Seferleri	132
6	9-11. Yüzyıllarda Gürcü Kültürü	135

IV. BÖLÜM

GÜRCÜ KRALLIĞININ GELİŞİM DÖNEMİ

1	Kral Davit Ağmaşenebeli'nin Reformları	143
2	Selçukluların Gürcistan'dan Çıkarılması	150
3	Didgori Muharebesi	153
4	Gürcistan: Kafkaslarda Egemen Ülke	157
5	Kral I. Demetre ve III. Giorgi Dönemi	161
6	Kutlu Aslan, Kral Tamar Dönemi: Devleti Bölme Teorisinin Temelleri	164
7	Şemkir (Şamkori) ve Basiani Savaşları	168
8	Trabzon Rum İmparatorluğu'nun Kurulmasında Gürcistan Krallığı'nın Katkıları	173
9	İran Seferi	174
10	12. Yüzyıl ve 13. Yüzyılın Başlarında Gürcistan Devlet Sistemi	175
11	12. ve 13. Yüzyılların Başlarında Gürcistan'ın Ekonomik ve Toplumsal Gelişimi	177
12	12-13. Yüzyıllarda Gürcü Kültürü	184
13	Şota Rustaveli	190

V. BÖLÜM
GÜRCÜ KRALLIĞININ GERİLEMESİ

1	Kral Laşa-Giorgi Dönemi	197
2	Moğolların Kafkaslara Gelişi	201
3	Celeleddin Harzemşah'ın Gürcistan Seferleri	204
4	Gürcistan'da Moğol Hâkimiyeti	205
5	Gürcistan'da Kralsız Dönem	207
6	İki Kral Dönemi	209
7	Moğollar Tarafından Gürcistan'ın Yeniden Düzenlenmesi ve Moğol Vergileri	211
8	Davit Narin ve Davit Ulu'nun İsyanları	213
9	II. Demetre Tavadebuli	217
10	Gürcistan'da Çoklu Krallık Dönemi	220
11	Gürcistan'da Moğol Hâkimiyetinin Sonuçları	221
12	Kral V. Giorgi Brtskinvale Dönemi	223
13	Timurlenk'in Gürcistan Seferleri	227
14	Kral I. Aleksandre Didi Dönemi	234

VI. BÖLÜM
ÜLKENİN DAĞILMASINDAN 18. YÜZYILA KADAR GÜRCİSTAN

1	Gürcistan Krallığı'nın Dağılışı	239
2	15. Yüzyılın Sonlarında Kaheti Krallığı: Kaheti Kralı I. Aleksandre ve Rusya ile İlişkilerin Başlaması	240
3	15. Yüzyılın Sonlarından 16. Yüzyılın Başlarına Kadar Kartli Krallığı: Feodal Anarşi, II. Kral Kosntantine ve X. Davit Dönemleri	244
4	Kral I. Luarsab Dönemi	245
5	Kral I. Simon Dönemi	246
6	16. Yüzyılda Kaheti: II. Aleksandre'nin Rusya'ya Elçi Olarak Gidişi ve Yemin Kitabı	250
7	16. Yüzyılda İmereti Krallığı, Samtshe Atabeyliği ve İmereti Kralı III. Bagrat	252
8	17. Yüzyılın Başlarında Kaheti Krallığı: Şah Abbas'ın Gürcistan Seferleri	254
9	17. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Kartli ve Kaheti Kralıklarının Safevîlere Karşı Mücadeleleri: Şehit Kraliçe Ketevan	258
10	Marktöpi ve Marabdi Şavaşları	260
11	Kartli Kralı Rostom Han: 17. Yüzyılın İkinci Yarısında Kartli-Kaheti Krallığı	262
12	16-17. Yüzyıllarda Gürcü Krallık ve Prensliklerinin Zirai ve İktisadi Durumu	265
13	16-17. Yüzyıllarda Gürcü Kültürü	267

VII. BÖLÜM
18. YÜZYILDA GÜRCİSTAN

1	17. Yüzyılın Sonlarından 18. Yüzyılın İlk Çeyreğine Gürcü Krallıkları ve Prenslikleri	273
2	Kral VI. Vahtang Döneminde Kültür ve Bilim Hayatında Gelişmeler	274
3	Kral VI. Vahtang'ın Rusya'ya Göçü	275
4	Gürcistan'da Osmanlı ve Safevî Yönetimi	278
5	18. Yüzyılın İkinci Yarısında Doğu Gürcistan'ın İç ve Dış Durumu ve Lek Tehlikesi	279
6	Kral II. Erekle: Kartli-Kaheti'nin Bir Krallık Altında Birleşmesi ve "Yedek Asker" Sisteminin Kurulması	281
7	18. Yüzyılın İkinci Yarısında Batı Gürcistan: Kral I. Solomon	282
8	18. Yüzyılın İkinci Yarısında Gürcistan'ın Sosyal ve Ekonomik Durumu	284
9	Georgiyevsk Antlaşması	288
10	Krtsanisi Muharebesi	289
11	18. Yüzyılın İkinci Yarısında Gürcü Kültürü	290

VIII. BÖLÜM
GÜRCİSTAN'IN RUSYA EGEMENLİĞİNE GİRMESİ

1	Kartli – Kaheti Krallığı'nın Yok Edilmesi ve Fethi	295
2	İmereti Krallığı'nın İşgali ve Ortadan Kaldırılması	296
3	Batı Gürcistan Prensliklerinin İşgali ve Ortadan Kaldırılması	298
4	19. Yüzyılın İlk Yarısında Ulusal ve Sosyal Bağımsızlık Mücadelesi	304
5	Rus-İran, Rus-Osmanlı Savaşları: 19. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Gürcistan	308
6	19. Yüzyılın İlk Yarısında Gürcü Kültürü	310
7	Gürcistan'da Kölelik Sisteminin Kaldırılması: 19. Yüzyıl Reformları	313
8	Osmanlı-Rus Savaşı (1877-1878) ve Gürcistan	314
9	İlia Çavçavadze ve Tergdaleuli Akımı Liderliğinde Gürcistan'ın Ulusal Bağımsızlık Mücadelesi	316
10	Siyasi Gruplar ve Partilerin Kurulması	320
11	19. Yüzyılın İkinci Yarısında Gürcü Kültürü	323
12	1907-1914 Yıllarında Ulusal Hareketler	325
13	Birinci Dünya Savaşında Gürcistan'ın Ulusal Mücadelesi	327

IX. BÖLÜM
GÜRCİSTAN'IN BAĞIMSIZLIĞI: İLK CUMHURİYET

1	Rus Çarlığı'nın Yıkılışı ve Gürcistan'ın Güney Kafkasya Federasyonuna Girişi	331
2	Gürcistan'ın Bağımsızlık Deklarasyonu: Başarılar ve Sorunlar	334
3	Gürcistan Kurucu Meclisinin Toplantısı: Ülkenin İlk Anayasası	338
4	Gürcistan Demokrat Cumhuriyetinde Eğitim, Bilim ve Kültür	340
5	Demokrat Gürcistan Cumhuriyeti Döneminde Dış İlişkiler ve Gürcistan'ın Sovyet Rusya Tarafından İlhakı	347
6	Gürcü Kilisesinin Tekrar Bağımsızlığına Kavuşması	349
7	Gürcistan'ın Sovyetleştirilmesi ve Sosyal Dönüşüm: Gürcü Vatanseverlerin Bolşevik Hükûmetine Karşı İsyanları ve Kolektivizasyon	354
8	İkinci Dünya Savaşında Gürcistan	357
9	İkinci Dünya Savaşı Sonrasındaki Dönem: Sovyetler Birliği'nin Dağılması ve Gürcistan'ın Bağımsızlığını Kazanması (1991)	359
10	Geçiş Döneminde Gürcistan (1992-2003)	363
11	Gürcü Halkının Batıyı Tercih Etmesi	366
12	2008 Yılı'nın Ağustos-Eylül Aylarında Rusya'nın Saldırgan Tavrı ve Gürcistan'ı İşgal Etme Girişimi	370
	Soy Ağacı Tablosu	375
	Önemli Tarihler Kronolojisi	379
	Dizin	405

ÖNSÖZ

Birincil ve ikincil birçok eserin incelenmesiyle ortaya çıkan bu kitapta, Gürcistan'ın ilk çağlardan günümüze kadar uzanan tarihi ana hatlarıyla ele alınmıştır. Kısa bir şekilde tertip edilmesinin arkasında üniversite öğrencilerine muntazam ve mufassal bir eser sunma hedefi yatar. Kitapta yer alan konuların kısalığı, kitabın kurgusuyla telafi edilmiştir. Genel konuların anlatıldığı Giriş kısmında, Gürcistan'ın coğrafi konumu, doğal çevresi ve nüfusu, Gürcü halkının etnogenezi meselesi, dünya dilleri arasında Gürcücenin yeri gibi konulara yer verilmiştir. Gürcü halkının (bazen komşu ve tarihî süreç içerisinde ilişkide olduğu ülkelerin) siyasi, sosyal-ekonomik ve kültürel yapısının incelendiği eserin ana kısımlarında Gürcistan tarihine dair diğer kitaplardan elde edilen bilgilere ilaveten, ülke tarihinin kronolojik bir çizelgesi verilmiş, konular görsel ve haritalarla takviye edilmiştir. Çalışmamızın standart tarih kitaplarına benzemediği, birkaç konuyu birlikte ve farklı yönleriyle ele aldığı düşünülse de kitabın tertip biçiminin günümüz şartlarında yetişen gençliğin entelektüel altyapısına daha uygun olduğu kanısındayız.

Bir ülkenin bütün tarihini kapsayan ders kitabı niteliğinde bir eserin tek bir kişinin bilgisiyle kaleme alınması imkânsızdır. Dikkatli bir okuyucu bu kitapta birtakım deyim, kavram ve ifadelerin benzer amaçlara sahip diğer çalışmalardan geldiğini görebilir; ancak temelde bu çalışma tamamen orijinaldir.

Çalışmamızda değerlendirdiğimiz N. Asatiani'nin, V. Guçua'nın, M. Lortkipanidze'nin ve Ş. Meshia'nın 1988'de Gürcistan Eğitim Bakanlığı tarafından onaylanan eserlerinin katkıları çok büyüktür. Bu kitapta yer alan hükümler, sonuçlar ve çözümlemeler bahsi geçen kitaplar temel alınarak hazırlanmıştır. Kitabın hazırlanmasında ayrıca İ. Antelava'nın, M. Gaprindaşvili'nin, M. Vaçnadze'nin, G. Melikişvili'nin ve R. Metreveli'nin yazarları olduğu *Gürcistan Tarihi* (Tiflis, 1996) kitabından ve N. Asatiani'nin tarih bölümünde okumayan farklı fakülte öğrencileri için hazırlamış olduğu *Gürcistan Tarihi* kitabının tecrübesinden de yararlanılmıştır. Belli başlı konuların ele alınmasında aralarında özellikle Prof. Dr. A. Bendianişvili'nin *Sakartvelos Pirveli Respublika – 1918-1921 Yıllarında Gürcistan'ın İlk Cumhuriyeti*, (Tiflis, 2001) eserinin olduğu modern Gürcü tarih yazımının başarıları da göz önünde bulundurulmuştur.

Eserde çoğu zaman başka bilim adamlarının düşünceleri ile örtüşen, Gürcistan tarihi hakkında kendi yaklaşımlarıma da yer verdim. Tarihçiliğin subjektif-

liği unutulmamalıdır. Tarihçiler yaşananları aktarırken bazı şahsiyetleri anılmaya değeri görürler ve gerekli gördükleri olayları kamuoyunun hassasiyetlerini de dikkate alarak kaydederler. Buna rağmen çağdaş tarihyazıcılığının kurallarını da göz önünde bulundurmak gerek. Kimlerden ve nelerden bahsedileceği tarihçi için zor bir karardır. Doğal olarak bu sıkıntıyla ben de karşılaştım. Kitabın hazırlanması sürecinde özellikle her yerde tanınan ve kabul gören, bazen de yazar vurgusu ile özellikle sunulması gereken düşünceleri ve şahsiyetleri öne çıkarttım. Olayların anlatılmasında kullanılan dilin sade, kısa ve somut cümlelerden oluşmasına, kolay anlaşılır olmasına özen gösterdim.

Yaşadığı ve temsil ettiği ülkede yaşanmış tarihî hadiseleri kaleme almak her tarihçinin en büyük hayalıdır. Bu hayal ve onu gerçekleştirme arzusu büyüktür, fakat maalesef herkes bu emele ulaşamaz.

Gürcistan'ın tarihinin anlatılmasında Prof. Dr. Dimitri Şvelidze'ye katkılarından dolayı şükranlarımı sunarım.

K. Şengelia

EDİTÖRLERİN ÖNSÖZÜ

Kafkasya'nın kadim halklarından Gürcüler, efsanevi anlatıların da izlerini taşıyan uzun bir geçmişe ve zengin bir kültürel mirasa sahiptir. Gürcü tarihi ve kültürü üzerine ilk akademik çalışmalar, Avrupa'da 19. yüzyıl gibi erken bir tarihte başlamıştır. Türkiye'de ise Gürcü tarihi çalışmaları nispeten daha geç bir dönemde ortaya çıkmıştır. Bunun nedenleri üzerine burada uzun uzadıya tartışacak değiliz, ancak bugün Kafkasya coğrafyasını doğru okuyabilmek için Gürcistan tarihini hakkıyla bilmemiz gerektiğini söyleyebiliriz.

Türkiye'de Gürcistan tarihi üzerine yapılmış müstakil çalışmalar ve tercüme henüz istenen nitelik ve niceliğe erişmiş değildir. Hele ki başlangıçtan günümüze kadar Gürcistan tarihini bir bütün hâlinde ele alan, ders kitabı niteliği taşıyan güncel bir kitap maalesef mevcut değildir. Bu durum Türk okurunu genelde Kafkasya, özelde ise Gürcistan tarihi ile ilgili araştırma yaparken yabancı kaynaklara yönlendirmektedir. Tabii bu da Gürcistan tarihi ile ilgili pek çok kavram ve ismin İngilizce versiyonlarıyla Türkçeye aktarılmaları gibi problemlere neden olmaktadır.

Elinizdeki kitap, yukarıda bahsi geçen ve daha da ayrıntılandırabileceğimiz eksiklikleri telafi etmek amacıyla ortaya çıkmıştır. Kaha Şengelia tarafından kaleme alınan kitap, Türkiye'de Kartveloloji'nin önde gelen isimlerinden Harun Çimke'nin yetkin çevirisiyle Gürcüceden Türkçeye tercüme edilmiştir. Bu çalışma, alandaki boşluğu doldurmaya adaydır.

Çalışmada yer alan ünvan, kavram ve kurumlar, tarafımızca dipnotlandırılmış ve açıklanmıştır. Yine önemli görülen bazı hususlar dipnot verilerek okuyucunun dikkatine sunulmuştur. Kitapta geçen Gürcüce kişi, yer isimleri ve ünvanlar İngilizce yerine Türkçe transliterasyonları dikkate alınarak düzeltilmiştir.

Eserin müellifi Kaha Bey'in de belirttiği üzere kitabın amacı okuyucuya Gürcistan tarihi hakkında yol göstermek ve bu konuda ufuk açmaktır. Dolayısıyla Kafkasya'nın büyümlü dünyasına yolculuk yapmak isteyen, Roma, Sâsânî, Selçuklu, Osmanlı ve Safevîlerin Gürcistan'daki dinî, siyasi, sosyal ve kültürel faaliyetlerini merak eden, Gürcülerin edebiyattan sanata, müzikten mimariye kadar birçok konudaki meziyetlerini araştıran, dünya savaşları sırasında ve Sovyetler devrindeki Gürcistan'ın durumunu irdeleyen bütün okuyucular merak ettikleri soruların yanıtlarını bu kitapta bulacaktır. Bütün bu yönleriyle kitap, bundan sonra Gürcis-

tan tarihi çalışmak isteyen tarihçilere, Gürcistan tarihine meraklı Türk okurlarına, üniversitelerimizin tarih bölümlerinde Kafkasya tarihi dersi alan genç tarihçilere rehberlik etmeyi amaçlamaktadır.

Çalışmanın başka bir amacı da elbette ki Türkiye’de Gürcistan tarihine ilgiyi artırmak ve bundan sonra yapılacak olan tercümelerin veya müstakil (ki-tap-tez-makale) alışmaların çoğalmasını teşvik etmektir.

Gökhan şanlı
Ketevan Kobuladze

GİRİŞ

1

GÜRCİSTAN'IN COĞRAFİ KONUMU, DOĞAL ÇEVRESİ VE NÜFUSU

Karadeniz'in doğu kıyısında, Güney Kafkasya'da yer alan eski Sovyet cumhuriyetlerinden Gürcistan'ın kuzeyinde Dağıstan, doğusunda Azerbaycan, güneyinde Armenia ve güneybatısında ise Türkiye yer alır. Batı sınırını Karadeniz'in belirlediği ülke, altın çağını yaşadığı dönemlerde (12-13. yüzyıl), siyasi olarak Hazar Denizine kadar olan bölgeyi kuşatmaktaydı.

25-30 milyon yıl önce ortaya çıkan ve Karadeniz ile Hazar Denizi'ni karayolu ile birbirinden ayıran Kafkas Kıstağına insanların yaklaşık olarak 1 milyon 800 bin yıl öncesinde yerleşmeye başladığı düşünülmektedir. Kafkas halklarından oluşan politik bileşimler tam olarak bu bölgeye yerleşmiştir. Tarihin çok eski dönemlerinde bir uçları Dicle ve Fırat nehirlerine de dayanan Kartvel topluluklarından meydana gelen Gürcüler de erken dönemden itibaren bu bölgede bulunmaktadır.¹

Gürcistan toprakları, Lihi Sıradağları sayesinde doğal bir biçimde Doğu ve Batı Gürcistan olarak ikiye ayrılır. Uluslararası toplum tarafından kabul edilen verilere göre Gürcistan topraklarının yüz ölçümü 69.700 km²'dir. Gürcistan'ın üçte birini oluşturan ve günümüzde Türkiye sınırlarında yer alan Güney Gürcistan'ın yüzölçümü 18.000 m²'dir. Eski doğu ve sonrasında antik dönemin kaynaklarına göre söz konusu yerlerin yüksek ihtimalle Kartvel toplulukların yerleşim alanları olduğu üzerinde durulmaktadır.

Doğal çevresiyle zengin özelliklere sahip Gürcistan'da Uşba, Şhara, Kazbegi gibi yüksek dağların yanı sıra başka birçok dağ, sıradağ ve ova da bulunmaktadır. Alpin ve Subalpin kuşağında bulunan Gürcistan'da, tropik, subtropik ve ayrıca çölleri andıran kurak bölgeler de vardır. Andırdığı üçgen şekli ile Gürcistan'ın büyük kısmını kaplayan Kolhis Ovası'nın² temel kısmı Karadeniz'e doğru yönelmektedir. Kolhis Ovası'nda yer yer bataklık alanlar vardır. Batı Gürcistan'daki ovalar gibi İç Kartli, Aşağı Kartli ve Kaheti Ovası'dan Doğu Gürcistan'a uzanan ovalar da coğrafi açıdan büyük öneme sahiptir.

Gürcistan'da irili ufaklı 25 binden fazla ırmak bulunur: Mtkvari (Kura),³ Rioni, Alazani, Çoruh, Liahvi, Aragvi, İori vs. 327 kilometre uzunluğundaki Rioni Irmağı zengin bir temiz su kaynağıdır. Toplamda 1.304 km uzunluğuna sahip Kura,

Türkiye'den doğduktan sonra Gürcistan'ı ve Azerbaycan'ı da geçerek Hazar Denizi'ne dökülmektedir.

Gürcistan'daki su kaynaklarının önemli kısmı göllerden oluşmaktadır. İrili ufaklı Gürcistan'da 860 kadar göl bulunur: Tbatsyuri, Paravan, Ritsi, Keli, Çildir (Çrdil), Kartsahi, Candari, Lisi, Ku vs. Bunlardan bazılarının derinlikleri epey fazladır. Mesela Ritsi Gölünün derinliği 150 metreye kadar ulaşmaktadır.

Gürcistan'ın başkenti, Kura Nehrinin orta kısımlarının iki tarafına kurulu, nüfusu 1.300.000 civarında olan Tiflis şehridir. Tarihî süreç içerisinde Gürcistan'ın başkentliğini farklı bölgelerde yer alan şehirler üstlenmiştir: Gürcistan'ın ilk ve en eski başkenti Mtsheta şehridir.⁴ Değişik dönemlerde ise: Kutaisi, Tiane-ti, Telavi, Ahıska, Batum, Suhumi, Zugdidi, Ardanuç⁵ da Gürcistan'ın başkentleri arasındaydı.

17 Ocak 2002 verilerine göre Gürcistan'ın nüfusu 4.371.500 kişi olarak açıklanmıştır. Gürcistan nüfusunun önemli kısmı, etnik Gürcülerden oluşmaktadır. Etnografik Gürcü grupları: Gürcüler, Kahetililer, Mtiuletiler, Hevsurlar vs.; Batı Gürcistan'da: İmeretililer, Megreller, Svanlar, Gurialılar, Acaralılar, Leçhumlular vs.; Gürcistan'ın Kuzeybatı kısmında yaşayan Abazalar, son dönemde bağımsızlıklarını ilan ederek ayrı özerk bölge kurma girişiminde bulundular. Bahsi geçen etnografik gruplar dışında Gürcistan'da: Ermeniler, Azerbaycanlılar, Ruslar, Osetler ve az bir sayıda Yunanlılar ve Yahudiler de yaşamaktadır.

Gürcülerin resmî dini Ortodoks Hristiyanlığıdır. Ortodoks Hristiyanlar dışında Gürcistan'da belli bir miktarda Müslüman (Acar Bölgesinde) ve Katolik Gürcüler (Güney Gürcistan'da – Mesheti Bölgesinde) bulunmaktadır.

2

ANA HATLARIYLA COĞRAFİ-TARİHİ BİR BAKIŞ

Politik mevcudiyetini devam ettirdiği uzun yıllar boyunca Gürcistan'ın ve bölgelerinin etnografik ve yönetim birimlerinin isimleri değişti. Bu isim değişikliğini inceleyen bilim dalına tarihî coğrafya denir. İç, alt ve üst bölgelerden oluşan Kartli, Gürcistan'ın merkezinde yer almaktadır. İç Kartli Bölgesinin sınırında, aynı zamanda İmereti Bölgesi'nin de sınırında yer alan Lihi sıradağları, güneyinde ise Trialeti sıradağları vardır. Aşağı Kartli'nin kuzeyinde Trialeti sıradağları, batısında Cavaheti Bölgesi, güneyinde Erivan, Pambak sıradağları, doğu sınırında ise Kaheti Bölgesi yer alır. Aşağı Kartli Bölgesinde Algeti ve Khrami ovaları bulunur. Yan kolları ile birlikte Mtkvari (Kura) Nehri'nin başlangıç noktasından Tashiskari'ye; Çoruh Havzası'nın başlangıcından Acara Suyuna kadar uzanan ve büyük bir alanı kapsayan Yukarı Kartli olup buranın diğer bir adı da Mesheti Bölgesidir. Bu bölge-